

Міністерство освіти та науки України  
Сумський державний університет  
Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій  
Кафедра психології, політології та соціокультурних технологій

Завідувач кафедри \_\_\_\_\_

(підпис) (прізвище та ініціали)

«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

Здобувача ступеня бакалавра соціальної роботи

**МАХАНЕЦЬ АЛЬОНИ СЕРГІЇВНИ**

**ЗА ТЕМОЮ**

**казкотерапія як профілактичний захід у роботі з дітьми із сімей, які  
опинилися у складних життєвих обставинах**

Студентки 4 курсу групи СР-61

Маханець А.С.

Науковий керівник: к.політ.н., доц.

Костенко А. М.

Підсумкова оцінка

Національна шкала \_\_\_\_\_

Кількість балів \_\_\_\_\_

ECTS \_\_\_\_\_

Члени комісії

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

\_\_\_\_\_  
(підпис) (прізвище та ініціали)

2020 рік

## ЗМІСТ

<b>ВСТУП</b> .....	3
<b>РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ СІМЕЙ СЖО</b> .....	5
1.1. Аналіз нормативно-правової бази надання соціальних послуг дітям із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах .....	5
1.2. Соціально-психологічні особливості дітей із сімей у СЖО .....	9
1.3. Етичні засади роботи з дітьми із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах .....	14
1.4. Казкотерапія як профілактичний захід .....	16
<b>ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I</b> .....	20
<b>РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ</b> .....	21
2.1. Особливості застосування казкотерапії у роботі із дітьми з сімей СЖО .....	21
2.2. Організація практичної частини роботи на базі .....	26
2.3. Результати експериментальної частини роботи .....	32
<b>ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II</b> .....	37
<b>ВИСНОВКИ</b> .....	38
<b>Рекомендації</b> .....	42
<b>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ</b> .....	44
<b>ДОДАТКИ</b> .....	51

## ВСТУП

**Актуальність дослідження** обумовлена зростанням кількості сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Зокрема, станом на кінець 2019 року в Україні нараховується 5,5 тис. таких сімей. Крім того, спостерігається проблема недостатньої кількості фахівців із соціальної роботи у громадах, діяльність яких була б спрямована на підтримку сімей СЖО, проведення профілактичної роботи з групами ризику та надання соціальних послуг дітям із сімей СЖО. У зв'язку з цим, необхідним є наукове та практичне обґрунтування впровадження новітніх профілактичних методів для роботи із дітьми з сімей СЖО, які спрямовані на вчасне виявлення й усунення проблем дітей та подальшої розробки плану з їх розв'язання. Одним із таких профілактичних методів є казкотерапія.

Казкотерапія є одним із видів соціальної терапії, головним інструментом якої є відповідні зразки народної прози та низка фантастичних літературних творів [1]. Користь дитині від ознайомлення з казками була відома ще від початку розвитку цивілізації, а розвиток казкотерапії здійснив дитячий психолог Бруно Беттельгейм у своїй праці «Чарівне і корисне: про значення і цінності казки». Автор дослідив класичний фонд народної прози, проаналізував її функції, підкреслив її терапевтичні властивості. Вивчивши усталені казкові мотиви, вчений довів, що казки та легенди здатні допомогти дитині адаптуватись у мінливому соціокультурному середовищі [6]. Автор також наголошував, що за допомогою казок також можна привчити дитину до традицій власного народу, перебороти страх перед дорослим життям і майбутньою самостійністю, а також виховують відповідальність. Як бачимо, казкотерапія має широкий спектр впливу на дитину, що дозволяє нам застосовувати її у роботі з дітьми із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО).

Варто наголосити, що застосування методу казкотерапії ще не набув широкого застосування в професійній діяльності соціального педагога та

соціального працівника. Тому дослідження та апробація методу казкотерапії в роботі службою у справах сім'ї, дітей та молоді із дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах має актуальний характер.

**Об'єкт роботи** – соціальна профілактика дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

**Предмет роботи** – застосування казкотерапії, як профілактичний захід у роботі із дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах.

**Мета роботи** – дослідити та апробувати метод казкотерапії у роботі із дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах.

**Завданнями роботи є:**

- здійснити аналіз нормативно-правової бази надання соціальних послуг дітям із сімей СЖО
- визначити воціально-психологічні особливості дітей із сімей СЖО
- описати етичні засади роботи з дітьми із сімей СЖО
- дослідити метод казкотерапії
- визначити особливості застосування казкотерапії у роботі із дітьми з сімей СЖО
- розробити та апробувати казкотерапію як профілактичний захід для дітей із сімей СЖО.

Робота складається із вступу, двох розділів (теоретичної та практичної частин), висновків, списку використаних джерел та літератури, й додатків.

# ТЕОРЕТИЧНІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ СІМЕЙ СЖО

## 1.1. Аналіз нормативно-правової бази надання соціальних послуг дітям із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах

Українське законодавство щодо надання соціальних послуг дітям із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах (далі СЖО) спирається на європейські стандарти та підходи до забезпечення прав дитини і підтримки вразливих сімей. Зазначені стандарти відображені в таких міжнародних документах, як:

- Постанові Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей (2010) [15];
- Постанові Європейської комісії «Інвестиції у дітей: розірвати коло неблагополуччя»(2013) [26];
- Загальноєвропейських рекомендаціях щодо переходу від інституційної системи догляду до системи, яка ґрунтується на послугах у сім'ї та громаді [46];
- Керівних принципах ООН щодо альтернативного догляду за дітьми (2010) [32].

У Постанові Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей, зазначено принципи, на яких мають надаватися послуги для дітей та сімей, це зокрема [19]:

- дії в найкращих інтересах дитини;
- сімейно орієнтований підхід;
- участь дитини та її батьків у житті суспільства;
- комплексність, інтеграція та взаємодія надавачів послуг під час ведення випадку.

Нормативно-правові засади забезпечення прав дитини та підтримки сімей СЖО викладені у Конституції України, кодексах, законах України;

механізми реалізації державної політики відображено у підзаконних актах (постановах Кабінету Міністрів України, наказах міністерств і відомств щодо відповідних інструкцій, порядку дій тощо).

Основним гарантом прав дитини є Конституція України, за якою діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Окрім цього, Конституція гарантує: правовий захист, матеріальну і моральну підтримку материнства і дитинства (стаття 24); охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства державою (стаття 51); переслідування за законом будь-якого насильства над дитиною та її експлуатації; утримання та виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (стаття 52); право на освіту (стаття 53) та ін. [41]

Відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» визначено суб'єктів соціальної роботи з дітьми та молоддю, до яких віднесено органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; служби у справах неповнолітніх; центри соціальних служб для молоді, їх спеціалізовані формування; підприємства, установи та організації, незалежно від їх підпорядкування та форми власності. Крім того окреслено перелік соціальних послуг для дітей та молоді.[18].

У Законі «Про соціальні послуги» визначено поняття складні життєві обставини як обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особи, наслідки яких вона не може подолати самотійно (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю або станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість тощо) [22].

В документі також зазначено, чинники, що можуть зумовити складні життєві обставини, зокрема це похилий вік; часткова або повна втрата рухової активності, пам'яті; невиліковні хвороби, хвороби, що потребують тривалого лікування; психічні та поведінкові розлади, у тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин; інвалідність; бездомність; безробіття;

малозабезпеченість особи; поведінкові розлади у дітей через розлучення батьків; ухилення батьками або особами, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків із виховання дитини; втрата соціальних зв'язків, у тому числі під час перебування в місцях позбавлення волі; жорстоке поводження з дитиною; насильство за ознакою статі; домашнє насильство; потрапляння в ситуацію торгівлі людьми; шкода, завдана пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. Тобто СЖО зумовлені широким спектром чинників.

У Постанові Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)» описано процедури виявлення сімей СЖО [17].

Відповідно до Наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» визначено зміст, обсяг, умови та порядок надання соціальної послуги соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, показники її якості для суб'єктів усіх форм власності та господарювання, які надають цю послугу з метою подолання чи мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин, у яких перебуває сім'я (особа). Також визначено соціальна послуга соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах як комплекс заходів, що передбачає оцінку потреб, визначення шляхів вирішення основних проблем, регулярні зустрічі чи відвідування отримувача послуги з метою моніторингу виконання поставлених завдань, сприяння у отриманні інших послуг, допомогу в усвідомленні значення дій та/або розвиток вміння керувати ними, навчання та розвиток навичок, спрямованих на подолання чи мінімізацію складних життєвих обставин. [20]

У Наказі Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики» визначено профілактичний захід як спеціально організована взаємодія надавачів та

отримувачів соціальної послуги, спрямована на попередження соціальної проблеми, негативного явища, складних життєвих обставин чи подолання окремих її чинників [21].

Серед завдань надання послуги соціальної профілактики віднесено:

- попередження виникнення проблем та негативних явищ на рівні особистості, сім'ї, групи, громади;
- попередження загострення вже існуючих проблем або негативних явищ;
- вплив на формування позитивних ціннісних орієнтацій та мотивування отримувачів послуги до зміни поведінки та/або подолання складних життєвих обставин;
- мінімізація ризику повторення (рецидиву) проблем або негативних явищ;
- адаптація, інтеграція та реінтеграція, ресоціалізація тих отримувачів соціальної послуги, які зазнали негативних наслідків у результаті обставин, які виникли, або поглиблення (погіршення) проблем та негативних явищ.

Залежно від ступеня розвитку проблеми або соціального явища визначається вид соціальної профілактики: первинна, вторинна та третинна соціальна профілактика. Послуга первинної соціальної профілактики надається, якщо проблема/негативне явище у отримувачів послуг не сформовані. Послуга вторинної соціальної профілактики надається за наявності високого ризику розвитку проблеми/негативного явища у отримувача послуги. Послуга третинної соціальної профілактики надається, якщо проблема/негативне явище існує та завдає негативних наслідків/збитків.

Таким чином відповідно до законодавства соціальна робота із дітьми із сімей СЖО має бути спрямований на забезпечення їх потреб, профілактику сімейного неблагополуччя, а не на боротьбу з наслідками поширення тих чи інших негативних чинників. З'ясовано, що у нормативній базі (державному стандарті) не передбачено проведення казкотерапії як методу профілактики.



## 1.2. Соціально-психологічні особливості дітей із сімей у СЖО

Українське законодавство визначає термін «вразливі групи населення». Це групи, які через зовнішні чи внутрішні чинники, мають високий ризик потрапляння в складні життєві обставини (СЖО). До таких груп ризику відносять сім'ї, у яких:

- є проблема сирітства (сім'ї опікунів/піклувальників);
- мати-одиначка, один батько виховує дитину, неповнолітні матері;
- є конфлікти між членами сім'ї;
- діти скоїли правопорушення чи діти, які стоять на внутрішкільному обліку;
- є проблема безробіття когось із членів сім'ї;
- є загроза або виявленні факти насилля або жорстокого поводження над дітьми;
- один із членів сім'ї перебуває в місцях позбавлення волі або повернувся з них;
- існує проблема зі здоров'ям (алкогольна, наркотична залежність, тубінфікування, ВІЛ-інфекція, інвалідність);
- особи та сім'ї з дітьми, які потребують соціальних виплат, пільг.

Тобто, складними визначаються такі життєві обставини, що об'єктивно порушують нормальну життєдіяльність особистості, наслідки яких вона не може подолати самостійно [24].

Варто зазначити, що ігнорування проблем в сім'ї часто може погіршити становище сім'ї загалом і мати негативні наслідки особливо для дитини.

Перелічені обставини зазвичай негативно впливають на їх здатність задовольняти потреби дитини, провокують ризиковану та непослідовну поведінку, безвідповідальне батьківство. Відповідальність за дитину переважно перекладається на одного із батьків або на родичів, які намагаються нейтралізувати негативний вплив складних життєвих обставин.

Аналіз літератури, звітів соціальних служб, статистики, дозволив нам виявити перелік ключових проблем дітей із сімей СЖО. Зокрема, у такій сім'ї батьки часто нездаті чи небажають здійснювати догляд за дитиною, шляхом турботи, харчування, придбання одягу, житла, медичного догляду, надання освіти та забезпечення захисту, прояву любові та уваги. Це можуть бути як приклади, коли батьки залишають дитину одну вдома без догляду на кілька годин, поки вони працюють, до так і «постійні» випадки ігнорування потреб дитини. Наприклад, коли дитина голодує чи утримується в холодному приміщенні, коли в неї немає одягу, можливості вчитись тощо. Інколи дитина змушена самотійно виконувати батьківську функцію стосовно братів та сестер, тяжку фізичну роботу.

Ще однією проблемою дітей із сімей СЖО є прояви насильства. За офіційними статистичними даними 30-40% всіх насильницьких злочинів відбуваються у сім'ї. За свідченням дітей, з жорстокістю вони зустрічаються вперше у власній сім'ї, з боку батьків та старших братів і сестер; приблизно в 45-49 % сімей має місце насильство над дітьми. Це може бути психологічне (емоційне) насильство, фізичне насильство чи сексуальне насильство. Психологічне насильство - це словесні нападки, такі як постійна критика, приниження, образи, висміювання, кепкування, піддражнювання та відмова вислухати дитину взагалі. Психологічне насильство також включає нездатність проявити любов та надати підтримку, необхідну для психологічного зростання та розвитку дитини. Насилля, як правило, призводить до формування низької самооцінки, депресії, асоціальної поведінки, навіть втечі з дому, тобто активного вирішення конфлікту в ситуації насильства. У них також часто виявляється дефіцит соціальних навичок. Ризик розвитку поведінкових порушень у дітей, що пережили подібний досвід, достатньо високий.

Значною проблемою також є порушення або втрата близьких стосунків дитини з батьками чи іншими особами, які їх замінюють. Тому діти

можуть переживати самотність, ізоляцію, страх, хронічну тривогу, невпевненість у собі, недовіру до дорослих, нездатність довіряти, тощо [34].

Наступною проблемою є втрата інтересу до навчання. Діти із сімей СЖО інколи пропускають заняття в школі, починають гірше навчатися чи втрачає інтерес до навчання. Діти, які прогулюють школу, мають набагато обмеженіший доступ до соціальних і медичних послуг. Часті прогули і раннє виключення зі школи взаємопов'язані з ризиком втягнення до кримінальної діяльності і раннім початком вживання алкоголю та інших психоактивних речовин.

В цілому ми виділили ряд критеріїв та показників СЖО, які дозволяють виявити основні потреби дитини.

Таблиця 1. Перелік критеріїв та показників складних життєвих обставин

Критерії СЖО	Показники СЖО
Дитина виховується в сім'ї, в якій батьки (або особи, які їх замінюють) не виконують або неналежним чином виконують свої обов'язки з виховання та утримання дитини	Відсутні необхідні умови для повноцінного розвитку дитини, бідність, недостатнє харчування; відсутність необхідного одягу, взуття, предметів гігієни, іграшок, байдуже чи незадовільне ставлення до дитини батьків або інших членів родини, обмеження спілкування з однолітками, друзями, тривала хвороба батьків, асоціальний спосіб життя батьків, позбавлення батьківських прав по відношенню до братів, сестер, судимість тощо.
Дитина виховується в сім'ї, в якій батьки (або особи, які їх замінюють) не виконують батьківські обов'язки	Відсутність умов для життєзабезпечення та розвитку дитини, порушення прав на освіту, розвиток згідно з віком дитини; втягнення дитини до жебрацтва, інших найгірших форм дитячої праці; залучення до вчинення злочинів та протиправних дій; торгівля дитиною; порушення майнових та житлових прав дитини; застосування до дитини антипедагогічних методів, різних форм насильства.
Дитина виховується в сім'ї, в якій батьки (або особи, які їх замінюють) негативно впливають на її поведінку (виховання носить антисуспільний характер)	Батьки ведуть аморальний спосіб життя (зловживають спиртними напоями, хворі на хронічний алкоголізм, наркоманію, перебувають на обліку в органах внутрішніх справ тощо); залучають дитину до вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин.
Жорстоке ставлення до дитини	Ігнорування потреб дитини; відсутність належного догляду за дитиною; ізоляція дитини;

	відсутність проявів батьківської любові , доброти, чуйності, авторитарний стиль спілкування; бездіяльність батьків щодо дитини у скрутній ситуації, неврахування її віку; брутальність, глузування, неповага до гідності, особистості дитини; обман дитини, вчинення злочинів проти життя та здоров'я дитини, проти волі, честі та гідності дитини, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини.
Дитина-жертва торгівлі дітьми, дитячої проституції, дитячої порнографії, злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	Втрата або обмеження зв'язків з батьками (особами, які їх замінюють), родичами; відсутність можливості для здобуття освіти, отримання медичних та соціальних послуг; примусова праця; виконання вказівок сторонніх осіб; отримання мізерної оплати за виконання роботи, працює без вихідних або з невеликими перервами; обмежена свобода дій або її відсутність; постійне відчуття страху або неспокою; проживання за місцем роботи; потерпає від приниження, насильства, образ, постійної загрози отримати покарання; має розлади здоров'я через травми, побої, що свідчить про її експлуатацію; не володіє мовою місцевого населення; не знає адреси місця проживання або роботи; проживає в несприятливих побутових умовах; змушена вживати алкоголь, наркотичні, психотропні речовини.
Дитина здійснює правопорушення, антигромадські дії	Має незадовільну поведінку, асоціальні зв'язки, займається бродяжництвом, вчиняє антигромадські та злочинні дії; вступає до екстремістських угруповань внаслідок втрати виховного впливу батьків або осіб, які їх замінюють.
Дитина перебуває в екстремальній життєвій ситуації	Проживає в ситуації постійних стресових чинників: злидні, жорстокість та насильство, соціальна ізоляція, залишилася без батьківського піклування; перебуває в зоні міжетнічних та міжрелігійних конфліктів, аварій, катастроф, збройних конфліктів; мігрує без супроводу дорослих.

Таким чином можемо виділити три групи сімей, що перебувають у складних життєвих:

- сім'ї, у яких виникли проблеми через матеріальні труднощі (внаслідок безробіття, відсутності житла, необхідності лікування членів родини);
- сім'ї, у яких виникли складнощі через юридичні проблеми (через необізнаність щодо своїх прав та обов'язків, брак коштів на відновлення

документів: прописки, свідоцтва про народження, оформлення аліментів тощо;

- сім'ї, в яких виникли психологічні проблеми (з приводу труднощів перехідного віку дитини, при повторному шлюбі матері чи батька, у разі гіперконтролю батьків, незадоволенні потреби в спілкуванні тощо).

Соціальні працівники, соціальні педагоги повинні звертати увагу на ознаки, що вказують на ймовірність виникнення ризиків для життя, здоров'я та розвитку дитини.

### **1.3. Етичні засади роботи з дітьми із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах**

Відповідно до Кодексу етики соціальних працівників Міжнародної федерації соціальних працівників у соціальній роботі з сім'ями та дітьми важливо мати такі переконання [17]:

- у центрі уваги фахівців має бути дитина;
- дитина розглядається в контексті сім'ї;
- батьківство – найвідповідальніший обов'язок;
- найкращий спосіб допомогти дитині – підтримати її сім'ю;
- кожна сім'я потребує підтримки та повинна отримати шанс змінитися на краще;
- сім'я є оптимальним середовищем для гармонійного розвитку дитини;
- у найкращих інтересах дитини – виховуватися у біологічній сім'ї;
- безпека дитини – найголовніше;
- ніякі обставини не можуть стати причиною жорстокого поводження з дитиною;
- сім'я має право на захист власних культурних, етнічних та релігійних традицій;
- неадекватне втручання може підірвати цілісність сім'ї та порушити її функціонування;
- сім'я, яка, на перший погляд, є безнадійною, може змінюватися та розвиватися, бо в неї є ресурси, сильні сторони;
- потрібно працювати спільно з сім'ями, щоб дати їм можливість взяти на себе відповідальність за зміни, а не вирішувати проблеми за них;

- вилучати дитину з сім'ї можна лише тоді, коли це необхідно для її захисту, і щодо сім'ї застосовані всі можливі профілактичні заходи;
- не можна формувати негативне ставлення дитини до батьків;
- більшість сімей не хочуть завдати шкоди своїй дитині;
- необхідно поважати і підтримувати право людини на власний вибір і рішення незалежно від її життєвих цінностей і способу життя.

Орієнтири для фахівців соціальної сфери, виконання посадових обов'язків, організації взаємодії з отримувачем соціальних послуг; шляхи розв'язання моральних проблем і прийняття адекватного професійного рішення в етичних питаннях закріплено

Етичним кодексом спеціалістів із соціальної роботи, в основу якого покладено міжнародні етичні принципи і стандарти соціальної роботи. Відповідно до зазначеного вище документа, етичні принципи діяльності фахівця із соціальної роботи такі [48]:

- повага до гідності кожної людини (не можна допускати жодного прояву зневаги до особистості, прямого чи опосередкованого примусу клієнтів до будь-яких дій);
- пріоритетність інтересів отримувачів соціальних послуг;
- толерантність (терпимість до різних емоційних проявів отримувачів послуг; сприймання клієнтів незалежно від їх способу життя, поведінки, соціального й національного походження, статі тощо);
- довіра та взаємодія у вирішенні проблем отримувача послуг;
- конфіденційність (передбачає не тільки дотримання конфіденційності інформації, а й інформування клієнта про те, як забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження щодо її дотримання) [13].

#### **1.4. Казкотерапія як профілактичний захід**

Серед визначених у законодавстві пріоритетів при роботі із дітьми із сімей СЖО є здійснення профілактичної роботи, спрямовану на попередження виникнення складних життєвих обставин та сприяння їх подоланню чи мінімізації.

Коім того профілактичні заходи мають за мету попередження сімейного неблагополуччя, налагодження партнерства із батьками та дитиною, сприяння підвищенню відповідальності батьків за становище дітей, тощо. Варто зазначити, що профілактична робота має здійснюватися на ранніх стадіях.

Соціальна профілактика – це напрям соціально- педагогічної діяльності, що передбачає комплекс соціальних, економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі. Метою соціальної профілактики є не лише та не стільки попередження розвитку негативних явищ, а створення умов для повноцінного функціонування суспільства та життєдіяльності окремих осіб [49].

Відповідно до Державного стандарту «послуга соціальної профілактики – комплекс заходів, що здійснюються суб'єктом, який надає соціальні послуги, спрямований на попередження, обмеження та зупинення негативних соціальних і особистісних (поведінкових) явищ та їх наслідків у соціальному



середовищі та реалізується за допомогою різних інструментів впливу соціального, юридичного, педагогічного, психологічного характеру» [21].

Ключовим поняттям для нас є також профілактичний захід, який у Державному стандарті визначений як «спеціально організована взаємодія надавачів та отримувачів соціальної послуги, спрямована на попередження соціальної проблеми, негативного явища, складних життєвих обставин чи подолання окремих її чинників» [21].

В рамках моєї дипломної роботи проаналізовано казкотерапія як профілактичний захід. Форми казкотерапії можна використовувати при роботі з сім'ями, так і при індивідуальній роботі. Казкотерапія – це один із ефективних дій роботи з дітьми, які зазнають тих чи інших емоційних та поведінкових труднощів. Суть цього методу у створенні особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дозволяє дитині вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами.

Виникнення та розвиток методу казкотерапії пов'язують із дослідженнями таких науковців та практиків як Т. Баязитової, А. Гнєздилова, Т. Грабенко, Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, Т. Карасьової, Г. Ніколаєвої, Д. Протасової, О. Романової, Т. Ситько, О. Тарасової, Ю. Теліжка. Розробкою цього методу в Україні займаються О. Бреусенко-Кузнецов, Г. Нижник, Д. Соколов, Л. Терлецька, Н. Цибуля та ін. Що ж до застосування цього методу в професійній діяльності соціального педагога та соціального працівника, то дослідження з цього приводу лише починають з'являтися на сторінках наукових видань. Зокрема, на можливість і доцільність застосування казкотерапії в соціальній практиці вказують С. Савченко, О. Івановська, Н. Шкаріна та ін., які розглядають казку як прекрасний соціально-педагогічний засіб соціалізації, розвитку та виховання особистості [18].

Серед методик проведення казкотерапії можемо виділити: розповідання казки, малювання казки, казкотерапевтична діагностика,

складання казки, виготовлення ляльок, постановка казки. Розглянемо кожную із запропонованих методик.

«Розповідь і твір казки». Будь-яке розповідання казки – вже лікування саме по собі. Краще казку саме розповідати, а не читати, тому що при цьому терапевт може спостерігати, що відбувається в процесі консультування з клієнтом. Спеціаліст і дитина можуть складати казку разом, одночасно драматизуючи її всю або окремі елементи. Дитина може складати казку самостійно [5].

«Малювання казки». Після прочитання казки, її намалювати, зліпити або представити у вигляді аплікації. Малюючи або працюючи з кольоровим картоном, пластиліном, клієнт втілює все, що його хвилює, почуття і думки. Тим самим звільняючись від тривоги або іншого почуття, яке його турбувало [2].

«Виготовлення ляльок». Це один з основних методів казкотерапії. В ньому важливий сам процес виготовлення ляльки. На думку А.Є. Гребенщикової, будь виготовлення ляльки - це свого роду медитація, так як в процесі шиття ляльки відбувається зміна особистості. При цьому у дітей розвивається дрібна моторика рук, уява, здатність до концентрації. В процесі виготовлення ляльки відбувається включення у клієнтів механізмів проєкції, ідентифікації або заміщення, що і дозволяє домогтися певних результатів. Ляльки виконують роль тих об'єктів, на які зміщується інстинктивна енергія людини [3].

«Пісочна терапія». Одним з найцікавіших методів є казкова пісочна терапія. Метод казкової пісочної терапії як один з варіантів казкотерапії дозволяє ефективно вирішувати проблеми як психологічного розвитку особистості, так і корекції окремих поведінкових реакцій, може бути використаний не тільки психологами, але і педагогами і вихователями в освітніх цілях. Пісочна терапія може бути використана в роботі дефектологів, соціальних працівників. Казкова пісочна терапія є універсальним способом роботи з клієнтами різних вікових груп [8].

Розповідь казки можна побудувати у двох формах [29]:

а) Розповідь групі нової або відомої казки від третьої особи. Так педагог, розуміючи значення певної казкової ситуації та її виховний вплив на розвиток особистості, може акцентувати на них увагу під час цього виду роботи. Це сприяє вдосконаленню особистісних якостей дитини.

б) Групова розповідь казки, відомої всій групі. У цьому випадку оповідачем є не один учень, а група. Кожний учасник групи по черзі розповідає невеликий уривок казки. Розповідь розбивається на невеликі уривки вільно і спонтанно залежно від того, яку частину розповіді бере на себе попередній оповідач. Але в процесі цієї роботи педагог контролює розповіді дітей. Якщо час дозволяє, то корисним буде, щоб учні розповідали ту саму казку від імені різних героїв. Необхідно загострювати увагу учасників на тих почуттях, які переживали герої впродовж казкових подій залежно від того, від імені, якого персонажу відбувається розповідь.

Так само створення власної казки можна шляхом:

а) Створення індивідуальної казки кожним членом групи. Цей вид діяльності в метафоричній формі відбиває внутрішній світ дитини і опосередковано сприяє особистісному її розвитку. Якщо запропонувати, щоб ім'я героям дали самі діти, тоді це допоможе з'ясувати, як того чи іншого учня сприймають у колективі, в корекційній групі.

б) Групове складання казки. Кожен учень по черзі доповнює власним продовженням казковий твір. Процес групового складання дає змогу дізнатися, хто в групі є лідером, хто хоче привернути до себе увагу, хто хоче залишатися непоміченим, хто нав'язує своє рішення, а хто поважає думку іншого. Крім цього даний вид роботи дає змогу зрозуміти, наскільки згуртованим є класний колектив чи склад групи.

3. Казкова лялькова терапія та драматизація казок. У формі «розстановок» чи психодрами є ефективною як під час індивідуальної роботи з учнем на етапі підготовки, так званому догруповому, так і надалі – під час групових занять. Для ефективною

реалізації казкотерапії під час корекційних занять з дітьми слід дотримуватись наступних принципів їх проведення під час тренінгу [16].

Робота з казкою дозволяє людині усвідомити свої потенціальні можливості, задіяти особистісні ресурси, зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки подій і вчинків; розвиває адекватну самооцінку, впевненість, механізми адаптації, інтелектуальні та творчі здібності, суб'єктність.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I**

Важливим складником державної політики України є удосконалення законодавчого механізму забезпечення прав дитини і підтримки сімей з дітьми, а саме: закріплення правил і норм організації життєдіяльності дитини в її найкращих інтересах; покращення наявних або створення нових шляхів реалізації усіх нормативних положень, визначених у чинному законодавстві.

Відповідно до законодавства соціальна робота із дітьми із сімей СЖО має бути спрямований на забезпечення їх потреб, профілактику сімейного неблагополуччя, а не на боротьбу з наслідками поширення тих чи інших негативних чинників. У зв'язку з цим важливим є раннє виявлення сімей з дітьми, які потребують підтримки.

## **РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ**

### **2.1. Особливості застосування казкотерапії у роботі із дітьми з сімей СЖО**

Казкотерапія є одним із методів роботи з дітьми, які перебувають в складних життєвих обставинах. Сутність цього методу полягає у створенні особливої ментальної атмосфери, в якій фантазії дитини стають на певний час подібними до дійсності та сприяють долатню власних страхів і проблем. Основний принцип казкотерапії – зцілення казкою, сприяння цілісному розвитку особистості [27].

Робота з дітьми може включати в себе індивідуальну і групову роботу з метою: розвитку життєвих навичок; подолання наслідків насилля чи жорстокого поводження; набуття комунікативних навичок, розв'язання життєвих проблем, тощо.

Казка здатна пояснити, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться діяти правильно, людяно, а негативні герої казок показують, як робити не годиться. Негативний герой завжди залишається покараним, а позитивний персонаж завжди отримує бажану винагороду. Казкотерапія здатна знизити у дітей рівень тривожності, подолати різноманітні страхи, уможлиблює адаптацію до колективу. Казкою можна приборкати дитячу агресивність, додати впевненості невпевненими і сором'язливим дітям і навіть полікувати окремі психосоматичні захворювання. У процесі впливу методу казкотерапії дитина починає самостійно позбуватись очевидних і прихованих проблем [27].

Метою казкотерапії є підведення дитини до усвідомлення своєї внутрішньої сутності, своєї єдності і неповторності, до відчуття гармонії з собою й оточуючим світом. Основною частиною цього методу є започатковане В. Сухомлинським створення казкової атмосфери, особливого ритуалу входження в казку. У процесі казкотерапії особистість навчається сприймати себе такою, якою вона є, усвідомлювати себе й інших людей,

кожного як неповторну індивідуальність. При цьому казки розуміються не як цікаве дозвілля чи приємне, доступне дитині заняття, а як суттєвий механізм розвитку у дитини тонкого розуміння світу, внутрішнього стану людей, спосіб зняття тривоги, агресії та виховання впевненості в своєму майбутньому. За допомогою казок долаються негативні сторони респондентів. Метод казкотерапії включає читання казок та створення малюнків (ілюстрацій) за їх змістом; використання різних видів театру для обігрування казки; гра-драматизація за сюжетом казки; створення казки своїми руками (виготовлення іграшок, книжок на заняттях з художньої праці). Слухання казки, на думку вчених, допомагає молодшому школяру навчитися розуміти світ героїв, а через них і внутрішній світ інших людей, вчить співчувати їм, набути впевненості у собі. Використання тематичного багатства казок істотно впливає на формування культури поведінки у молодших школярів, позначається на їхній поведінці та вчинках. [9].

Працюючи із казкою спеціаліст може використовувати декілька типів казок – чарівні казки та побутові.

Чарівні казки. Це найпопулярніший і найулюбленіший дітьми жанр. Все, що відбувається в чарівних казках, фантастично і суттєво за завданням: її герой, потрапляючи то в одну, то в іншу небезпечну ситуацію, рятує друзів, знищує ворогів – бореться не на життя, а на смерть. Небезпека представляється особливо сильною, страшною тому, що головні противники його – не звичайні люди, а представники надприродних темних сил: Змій Горинич, Баба Яга, Коцій Безсмертний та інші. Здобуваючи перемоги над цією нечистю, герой ніби підтверджує високий людський початок, близькість до світлих сил природи. У боротьбі він стає ще сильнішим і мудрішим, набуває нових друзів і отримує повне право на щастя – для задоволення маленьких слухачів. У казках не буває непоправних життєвих бід, разом із тим вони не приховують і те, що реальний світ знає тяжкі людські страждання, але все закінчується благополучно завдяки диву. Уявна чудова перемога добра над злом завжди активізує почуття дитини. Потреба у

справедливості, прагнення подолати життєві негаразди назавжди робляться частиною її світовідчуття. Це надзвичайно важливо для формування у людини життєвої стійкості і якостей борця за справедливість. Чарівна казка з її стійкою композицією привчає дитину логічно мислити: події в ній розгортаються в строгій послідовності.

Побутова (сатирична). Побутова сатирична казка століттями вбирала в себе характерні риси життя народу і його ставлення до можновладців, зокрема до суддів, чиновників. У побутових казках з'являються часом і персонажі-тварини, а можливо і поява таких абстрактних діючих осіб, як Правда і Кривда, Горе-Нещастя. Головне тут не підбір персонажів, а сатиричний осуд людських вад і недоліків. Казка відіграє дуже велику роль у формуванні моральних якостей дитини. І з самого початку треба відзначити гендерний підхід казки. У гендерному відношенні всі казки допомагають сформувати чоловічі і жіночі риси характеру [43].

В систематиці казкотерапії виділяється такий різновид творів, як терапевтичні казки, які відрізняються від інших тим, що їх створюють спеціально з урахуванням вікових особливостей дитини. Головний герой у цих історіях схожий на дитину, він переживає ті ж проблеми та емоції. Він так само, як і дитина у певному віці, долає, наприклад, свій страх перед темрявою, і спостерігаючи за цією глибоко індивідуальною перемогою, дитина у певну мить розуміє, що темрява – це зовсім нестрашно. Інші казки, навпаки, можуть показати головного героя у негативному варіанті розвитку подій, наприклад, якщо він не мив руки перед їдою і після цього йому довелося хворіти і тривалий час лікуватися. У будь-якому випадку ключовий вплив терапевтичної казки на психіку дитини полягає у можливості через певні звичайні або надзвичайні події показати способи дій у різних життєвих ситуаціях (фактично виховати готовність до дорослого життя) [28].

Використання методу казкотерапії з діагностичною метою спрямована на виявлення:

– особливостей реагування дитини на несприятливі умови життя, конфліктні ситуації тощо;

– особливостей взаємостосунків у сім'ї, у т. ч. з батьками та родичами;

– особливостей цілепокладання та шляхів досягнення мети;

– особистісних та міжособистісних конфліктів;

– основних способів та стратегій рольової поведінки;

– особливостей особистісного росту та самореалізації, тощо.

Корекційно-реабілітаційна функція передбачає роботу як безпосередньо із дитиною, так і з її сім'єю [4]. Метою цього є м'який вплив на членів сім'ї. Під корекцією спеціалісти з казкотерапії мають на увазі роботу з поведінковими особливостями особистості, а саме своєрідне "заміщення" неефективного стилю поведінки на більш продуктивний та пояснення сенсу того, що відбувається. На думку Н.Пезешкія, казки, що використовуються з метою корекції особистості, можуть виконувати такі функції:

– функція дзеркала (зміст казки є своєрідним відображенням внутрішнього світу особистості);

– функція моделі (у казках "зашифровані" різноманітні конфліктні ситуації та запропоновані основні способи виходу з них);

– функція опосередкування (у процесі корекційно-реабілітаційної роботи казка стає своєрідним посередником між спеціалістом та клієнтом, що дозволяє знизити супротив клієнта і спрямувати енергію на вирішення конфліктної ситуації);

– функція збереження досвіду (навіть після завершення корекційної роботи казки продовжують впливати на поведінку людини);

– функція альтернативної концепції (у казці клієнту, як правило, пропонується альтернативний варіант виходу із ситуації, який він може прийняти чи заперечити);



– функція зміни позиції (правильно обрана казка дозволяє клієнту подивитися на ситуацію неупереджено і, ймовірно, змінити своє ставлення по відношенню до того, що відбувається) [39].

Таким чином казкотерапію можна використовувати як профілактичний захід у роботі з дітьми із сімей СЖО шляхом аналізу відомих казок, створення казки “по колу від кожного”, експромтне інсценування казки, вигадкування початку чи кінця казки, створення авторської казки, Казкотерапія дозволяє опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності, сформувати соціальні навички, тощо.

## **2.2. Організація практичної частини роботи на базі служби у справах дітей Лебединської районної державної адміністрації Сумської області**

Практичні аспекти проведення казкотерапії із застосуванням профілактичних заходів на даний час в Лебединському районному центрі соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді не розроблялися та не проводилися, але положення служби у справах дітей Лебединської районної державної адміністрації Сумської області проводить та здійснює заходи спрямовані на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень.

Основними завданнями служби є:

- реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;
- розроблення і здійснення самостійно або разом з іншими структурними підрозділами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей;

- координація зусиль місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності у вирішенні питань соціального захисту дітей та організації роботи із запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності;

- забезпечення додержання вимог законодавства щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, їх усиновлення, влаштування в дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї;

- здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей у закладах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спеціальних установах і закладах соціального захисту для дітей усіх форм власності;

- ведення державної статистики щодо дітей;

- ведення обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу та соціально-реабілітаційних центрів (дитячих містечок);

- надання органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, громадським організаціям, громадянам практичної та методичної допомоги, консультацій з питань соціального захисту дітей, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

- влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, піклування до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, сприяння усиновленню;

- підготовка інформаційно-аналітичних і статистичних матеріалів, організація дослідження стану соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;

- визначення пріоритетних напрямів поліпшення на території Лебединського району становища дітей, їх соціального захисту, сприяння

фізичному, духовному та інтелектуальному розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень;

- робота в Єдиній інформаційно-аналітичній системі «Діти» з ведення електронного банку даних дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, громадян України, які бажають взяти їх на виховання.

Відповідно до положення Служба виконує наступні завдання:

1) організовує розроблення і здійснення заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

2) надає місцевим органам виконавчої влади і органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності, громадським організаціям, громадянам у межах своїх повноважень практичну, методичну та консультаційну допомогу у вирішенні питань щодо соціального захисту дітей та запобігання вчиненню ними правопорушень;

3) оформляє документи на влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, під опіку, піклування, до прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, сприяє їх усиновленню;

4) подає пропозиції до проектів районних програм, планів і прогнозів у частині соціального захисту, забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей;

5) забезпечує у межах своїх повноважень здійснення контролю за додержанням законодавства щодо соціального захисту дітей і запобігання вчиненню ними правопорушень;

6) здійснює контроль за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ях опікунів, піклувальників, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях;

7) організовує і проводить разом з іншими структурними підрозділами Лебединської районної державної адміністрації, уповноваженими

підрозділами органів Національної поліції заходи щодо соціального захисту дітей, виявлення причин, що зумовлюють дитячу бездоглядність та безпритульність, запобігання вчиненню дітьми правопорушень;

8) розробляє і подає на розгляд Лебединської районної державної адміністрації пропозиції стосовно бюджетних асигнувань на виконання програм і здійснення заходів щодо реалізації державної політики з питань дітей, спрямованої на подолання дитячої бездоглядності та безпритульності;

9) веде облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлених, влаштованих під опіку, до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, соціально-реабілітаційних центрів та інтернатних закладів;

10) надає потенційним усиновлювачам, опікунам, піклувальникам, батькам-вихователям, прийомним батькам інформацію про дітей, які перебувають на обліку в службі, і видає направлення на відвідування закладів з метою налагодження психологічного контакту з дитиною;

11) готує акти обстеження умов проживання дітей та опис їх майна, а також акт обстеження житлово-побутових умов потенційних усиновлювачів опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;

12) проводить перевірку умов проживання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників за окремо складеним графіком, але не рідше ніж раз на рік, крім першої перевірки, яка проводиться через три місяці після встановлення опіки та піклування;

13) готує звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу;

14) бере участь у процесі вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та закладів соціального захисту для дітей у сім'ї усиновлювачів, опікунів, піклувальників, до дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей;

15) готує та подає в установленому порядку статистичну звітність;

16) розглядає в установленому порядку звернення громадян;

17) розглядає звернення власника підприємства, установи або організації усіх форм власності та надає письмовий дозвіл щодо звільнення працівника молодше 18 років;

18) проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань, що належать до її компетенції, через засоби масової інформації;

19) забезпечує своєчасне внесення достовірної інформації в Єдину інформаційно-аналітичну систему «Діти» щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, кандидатів в усиновлювачі, потенційних опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів та дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах;

20) контролює органи місцевого самоврядування та надає методичну допомогу з питань здійснення наданих їм законом делегованих повноважень органів виконавчої влади;

21) забезпечує захист персональних даних;

22) забезпечує ефективне і цільове використання бюджетних коштів;

23) розробляє та здійснює заходи щодо захисту прав і законних інтересів дитини, яка постраждала від домашнього насильства, та дитини, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі;

24) інформує дитину, яка постраждала від домашнього насильства, її батьків, інших законних представників, якщо вони не є кривдниками дитини, а також дитину, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі, її батьків, інших законних представників про права дитини, заходи та послуги, якими вони можуть скористатися;

25) забезпечує проведення з батьками, іншими законними представниками дитини профілактичної роботи із запобігання домашньому насильству стосовно дітей і за участю дітей, у тому числі із залученням представників уповноважених підрозділів органів Національної поліції;

26) порушує перед органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування питання про притягнення до відповідальності згідно із законом посадових осіб у разі невиконання або неналежного виконання ними

обов'язків у разі виявлення фактів домашнього насильства, у роботі з дітьми, які постраждали від домашнього насильства, та дітьми, які вчинили домашнє насильство у будь-якій формі;

27) здійснює інші функції, які випливають з покладених на неї завдань, відповідно до законодавства.

Тож, як бачимо, Лебединський районний центр соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді хоча і не мають досвіду реалізації казкотерапії у роботі із дітьми, проте мають значний досвід роботи, спрямованої на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень. З даною категорією сімей постійно проводиться профілактична робота та вживаються заходи до батьків, які негативно впливають на поведінку своїх дітей: бесіди, щодо попередження насильства в сім'ї та соціальної роботи з сім'ями, які опинилися в складних життєвих обставинах.

### **2.3. Результати експериментальної частини роботи**

В рамках підготовки курсової роботи нами було розроблено та апробовано метод казкотерапії. Для розробки казкотерапії на базі практики була обрана ДНЗ Будильська ЗОШ І-ІІІ ст. учні 7 класу в яких найбільше спостерігалось дітей із сімей СЖО – 10 учнів. Для них була розроблена програма казкотерапії, яка включала в себе: ознайомлення з поняттям казкотерапії, читання казки та аналізування персонажів, розповідання казки, дописування казки, малювання, програвання епізодів казки та засвоєння терапевтично казки про добро.

Як нами зазначалося у першому розділі, казкотерапія – це один із ефективних методів роботи з учнями, які зазнають тих чи інших емоційних та поведінкових труднощів. Суть цього методу у створенні особливої казкової атмосфери, яка робить мрії дитини дійсністю, дозволяє дитині вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами.

Основний принцип казкотерапії – цілісний розвиток особистості, турбота про душу, зцілення казкою. Казкотерапія здатна добре подолати у дітей високий рівень тривожності, різноманітні страхи, агресивність, адаптує до різних дитячих колективів. Казкотерапію можна використовувати у роботі



з агресивними дітьми, невпевненими, сором'язливими, брехливими, а також у випадках різного роду психосоматичних захворювань. Процес казкотерапії дозволяє дитині усвідомити та проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення.

Для цієї курсової роботи була використана терапевтична казка, вона відрізняється від звичайної тим, що її демонструють спеціально з урахуванням особливостей дитини. Головне завдання казок: через казкові події показати герою ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки [45].

В цій курсовій роботі я розробляла основні прийоми роботи з казкою такі, як:

1. Ознайомлення з казкотерапією для встановлення контакту (додаток 1).

2. Аналіз казки, мета якої – усвідомлення, інтерпретація того, що стоїть за казковою ситуацією, конструкцією сюжету, поведінкою героїв. Для аналізу я обирала відому казку Ганса Крістіана Андерсена «Дикі лебеді». При цьому дітям пропонувалося відповісти на ряд запитань: «Як ви думаєте, про що ця казка?». На запитання діти відповідали, що ця казка про мужність, віру маленької принцеси Ельзи і про її подвиг, який вона зробила, незважаючи на численні перешкоди, щоб врятувати своїх улюблених зачарованих братів.

Наступне питання було «Хто з героїв найбільше сподобався і чому?» - всі діти не роздумуючи відповіли, що найбільше їм сподобалася Ельза, тому що, вона проявляє такі риси характеру, як сміливість і самовідданість. Вона стикається з важким випробуванням і не щадить себе заради порятунку своїх братів. Це робить її дуже повчальним чином, гідним наслідування.

«Який герой робив погані вчинки?» - на думку дітей це була Королева-мачуха, тому що вона злісна особа, яка відразу ж не злюбила Елізу і її братів. Це дуже типовий персонаж, якого можна зустріти в казках багатьох авторів і народів. Тут можна згадати Попелюшку або історію про Білосніжку і сімох гномів. Мачуха - головний злий герой казки. Вона

ненавидить дітей і робить все, щоб прибрати їх подалі від будинку. А так як вона за сумісництвом є чаклункою, то робить вона це за допомогою закляття. Цікавий факт, що цей злий персонаж не був покараний в кінці історії за свої злочини. Про нього просто все забувають і живуть щасливо.

А на запитання «Як герой знайшов вихід із складної ситуації?» - я отримала таку відповідь, що героїня казки довела здатність терпіти заради добра, щоб подолати зло, і так знайшла вихід із складної ситуації. (додаток 2)

3. Розповідання казок – цей прийом спрямований на розвиток фантазії та творчої уяви. Дитині або групі дітей пропонується розповісти казку від першої або третьої особи, а також від імені інших казкових героїв. (додаток 3)

4. Творча вправа «Допиши казку». Дописування авторських і народних казок має сенс тоді, коли дитині не подобається щось у сюжеті казки, поворот подій, певні ситуації, в які потрапляють герої, кінець казки тощо. Це – важливий діагностичний матеріал. Переписуючи казку, дописуючи свій кінець дитина сама обирає найбільш відповідний її внутрішньому стану сюжет і знаходить той варіант руйнування ситуацій, який дозволяє звільнитися їй від внутрішньої напруги. В цьому полягає психокорекційний сенс переписування казки. За допомогою дописування казки було спостережено внутрішній стан дітей, їх було розподілено на групки та запропоновано початок казки, казки у всіх групах різні, був виявлений позитивний настрій дітей, та емоціональне задоволення від дописування казки. Негативних відхилень не спостерігалось, всі діти були заохочені та задоволені своєю роботою, та позитивними закінченнями казок, яких головною метою було, дописати кінець казки тільки, щоб вона була з щасливим кінцем. Якщо б кожна людина знала для чого вона живе в цьому світі, відчувала себе потрібною, любимою — таких професій як психолог і психотерапевт не існувало б. Звичайно, складно самому вирішувати численні проблеми, які виникають у житті. Але прагнути до контролю над своїми сумними думками, боротися з заниженою самооцінкою ми можемо. В цьому

нам теж допоможуть казки. Адже казки є не тільки для дітей, але й для дорослих також (додаток 4)

5. Арт-терапевтична техніка «Намалюй зле обличчя». Ні для кого не секрет, що в сучасних казках є багато негативних персонажів. Їхня агресивна поведінка на екрані, часто деструктивно впливає на психіку дитини. Подолати страх і негативні емоції можна за допомогою малюнка. Спочатку дітям пропонується намалювати злого казкового героя. Потім щось домалювати, щоб цей герой став більш симпатичним і приємним. Після виконання завдань поділитися своїми враженнями. Цю методику можна використовувати для профілактики виникнення страхів у дітей. (додаток 5)

6. Програвання епізодів казки. Інсценація казки «Ріпка». Програвання епізодів казки дає можливість дитині відчувати деякі емоційно значущі ситуації і пережити певні емоції. У роботі з дітьми, особливо гіперактивними можна використати таку форми роботи як інсценізація казки. Обирають учасників, кожен отримує певну роль: Ріпка, Дід, Баба, Внучка, Собачка, Кішка, Мишка. Зачитується текст казки, як тільки діти чують свого персонажа – повинні швидко присісти й встати. Виконання такої вправи приносить позитивний настрій. (додаток 6).

7. Для позитивного настрою дітей після читання казки використовувалася гра-розминка «Гуффі». Гуффі - чарівна істота, яка весь час мовчить. Перед початком гри психолог потайки від інших призначає Гуффі. Учасники гри ходять із заплющеними очима. При зустрічі з іншими, не розплющуючи очей, питає: «Ти Гуффі?» Якщо ця дитина – не Гуффі, вона відповідає: «Ні». Ви продовжуєте рухатися далі. Якщо мовчить - то ви зустріли Чарівного Гуффі і теж перетворилися на чарівну істоту, яка мовчить. Гра триває доти, поки ми всі не стануть чарівними істотами Гуффі. Гра створює позитивний настрій в колективі. Всі діти були задоволені та активно брали участь в грі. (додаток 7)

8. Для позитивного завершення казкотерапії дітям була зачитана медитативна казка «Чарівник» автор Т.Зінкевич-Євстигнеєва для узагальнення перемоги між добром та злом, та поняття дій добра.

За допомогою застосування методу казкотерапії в технології соціальної терапії при роботі із дітьми, сімі яких перебувають у складних життєвих обставинах в ДНЗ Будильській ЗОШ I-III ступенів в 7 класі було виявлено 10 дітей, та проведено з ними казкотерапію. Кожна дитина ділилася враженнями від казки, висловлювала свою думку відносно поведінки головних героїв, відповідала на питання. Обговорення проходить у спокійній атмосфері, без поспіху. Мені дуже важливо, було щоб кожна дитина самостійно зробила висновки, пояснила та обґрунтувала їх.

Отже, розвиток психічних властивостей учнів відбувається у процесі навчання. Як правило, він відбувається у вигляді однонаправленої спрямовуючої дії вчителя на учня. У цьому випадку одним із важливих завдань є організація процесу спільної діяльності учня з учителем, що спрямована на вивільнення власних психічних ресурсів учнів засобами психології. Спільна діяльність учня та вчителя може ґрунтуватись на будь-якому матеріалі, але найбільш близьким для учнів шкільного віку виступає форма казки. І тому в цьому випадку важливим є метод казкотерапії, як засіб представлення матеріалу у вигляді зрозумілих понять та близьких образів для школярів.

## **ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II**

Практичні аспекти проведення казкотерапії із застосуванням профілактичних заходів на даний час в Лебединському районному центрі соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді не розроблялися та не проводилися, але положення служби у справах дітей Лебединської районної державної адміністрації Сумської області проводить та здійснює заходи спрямовані на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень.

В рамках підготовки курсової роботи нами було розроблено та апробовано метод казкотерапії. Для розробки казкотерапії на базі практики

була обрана ДНЗ Будильська ЗОШ І-ІІІ ст. учні 7 класу в яких найбільше спостерігалось дітей із сімей СЖО – 10 учнів. Для них була розроблена програма казкотерапії, яка включала в себе: ознайомлення з поняттям казкотерапії, читання казки та аналізування персонажів, розповідання казки, дописування казки, малювання, програвання епізодів казки та засвоєння терапевтично казки про добро.

За допомогою застосування методу казкотерапії в технології соціальної терапії при роботі із дітьми, сім'ї яких перебувають у складних життєвих обставинах в ДНЗ Будильській ЗОШ І-ІІІ ступенів в 7 класі було виявлено 10 дітей, та проведено з ними казкотерапію. Кожна дитина ділилася враженнями від казки, висловлювала свою думку відносно поведінки головних героїв, відповідала на питання. Обговорення проходить у спокійній атмосфері, без поспіху. Мені дуже важливо, було щоб кожна дитина самостійно зробила висновки, пояснила та обґрунтувала їх.

## ВИСНОВКИ

1. Аналіз нормативно-правової бази надання соціальних послуг дітям із сімей СЖО, що українське законодавство спирається на європейські стандарти та підходи до забезпечення прав дитини і підтримки вразливих сімей. Зазначені стандарти відображені в таких міжнародних документах, як: Постанові Ради Європи щодо прав дітей та розвитку соціальних послуг, дружніх до дітей та сімей; Постанові Європейської комісії «Інвестиції у дітей: розірвати коло неблагополуччя»; Загальноєвропейських рекомендаціях щодо переходу від інституційної системи догляду до системи, яка ґрунтується на послугах у сім'ї та громаді; Керівних принципах ООН щодо альтернативного догляду за дітьми. Крім того, гарантуються права дитини та передбачено надання соціальних послуг для дітей із сімей СЖО у Конституції України, Законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», Постанові КМУ «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)», Наказу Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах», «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики». Поряд з цим в українському законодавстві не передбачено та не описано проведення казкотерапії як профілактичного заходу.

2. Аналіз соціально-психологічних особливостей дітей із сімей СЖО, дозволив виявити низку проблем, зокрема:

- нездатність чи небажання батьків здійснювати догляд за дитиною,
- поширені випадки залишення дитини однієї вдома;
- ігнорування потреб дитини з боку батьків
- випадки насильства по відношенню до дітей

- порушення або втрата близьких стосунків дитини з батьками чи іншими особами, що може викликати переживання самотності, тривоги, невпевненості у собі,

- втрата інтересу до навчання.

Також такий аналіз дозволив виділити ряд критеріїв та показників СЖО, які дозволяють виявити соціальним працівникам та соціальним педагогам основні потреби дитини.

3. Аналіз етичних засад роботи з дітьми із сімей СЖО дозволив сформулювати етичні принципи і стандарти соціальної роботи із дітьми.

4. Встановлено, що метод казкотерапії можна використовувати як профілактичний захід у роботі із дітьми із числа СЖО. Оскільки відповідно до Державного стандарту визначено, профілактичний захід – це спеціально організована взаємодія надавачів та отримувачів соціальної послуги, спрямована на попередження соціальної проблеми, негативного явища, складних життєвих обставин чи подолання окремих її чинників.

Визначено, що казкотерапію можна використовувати при роботі з сім'ями, так і при індивідуальній роботі з дітьми. Серед методик проведення казкотерапії ми виділили: розповідання казки, малювання казки, казкотерапевтична діагностика, складання казки, виготовлення ляльок, постановка казки.

5. При роботі з дітьми, які перебувають в складних життєвих обставинах казкотерапія дозволяє створити особливу атмосферу, в якій фантазії дитини стають на певний час подібними до дійсності та сприяють долатню власних страхів і проблем. Метою казкотерапії може бути розвиток життєвих навичок; подолання наслідків насилля чи жорстокого поводження; набуття комунікативних навичок, розв'язання життєвих проблем, тощо. Казка здатна пояснити, що добре, а що погано. На прикладі позитивних персонажів дитина вчиться діяти правильно, полюдськи, а негативні герої казок показують, як робити не годиться. Негативний герой завжди



залишається покараним, а позитивний персонаж завжди отримує бажану винагороду.

6. Практична частина виконання дипломної роботи відбувалася на базі служби у справах дітей Лебединської районної державної адміністрації Сумської області. Практичні аспекти проведення казкотерапії із застосуванням профілактичних заходів на даний час в Лебединському районному центрі соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді не розроблялися та не проводилися, але положення служби у справах дітей Лебединської районної державної адміністрації Сумської області проводить та здійснює заходи спрямовані на поліпшення становища дітей, їх фізичного, інтелектуального і духовного розвитку, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, запобігання вчиненню дітьми правопорушень.

В рамках підготовки курсової роботи мною було розроблено та апробовано метод казкотерапії. Апробація проходила в ДНЗ Будильська ЗОШ І-ІІІ ст. учні 7 класу в яких найбільше спостерігалось дітей із сімей СЖО – 10 учнів. Для них була розроблена програма казкотерапії, яка включала в себе: ознайомлення з поняттям казкотерапії, читання казки та аналізування персонажів, розповідання казки, дописування казки, малювання, програвання епізодів казки та засвоєння терапевтично казки про добро.

Для цієї курсової роботи була використана терапевтична казка, вона відрізняється від звичайної тим, що її демонструють спеціально з урахуванням особливостей дитини. Головне завдання казок: через казкові події показати герою ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки.

Для аналізу я обирала відому казку Ганса Крістіана Андерсена «Дикі лебеді». При цьому дітям пропонувалося відповісти на ряд запитань: «Як ви думаєте, про що ця казка?», «Хто з героїв найбільше сподобався і чому?», «Який герой робив погані вчинки?», «Як герой знайшов вихід із складної

ситуації?». Подібні питання дозволили дітям замислитися над вчинками, подумати про шляхи виходу із складних життєвих ситуацій.

Крім того мною була проведена вправа «Намалюй зле обличчя». Спочатку дітям пропонується намалювати злого казкового героя. Потім щось домалювати, щоб цей герой став більш симпатичним і приємним. Тобто через зазначену вправу діти змогли зрозуміти, що можна змінитися. Під час роботи діти ділилися враженнями від казки, висловлювали свою думку відносно поведінки головних героїв, відповідали на питання. Обговорення проходить у спокійній атмосфері, без поспіху.

## Рекомендації

1. Ефективність казкотерапії досягається лише в тому випадку, якщо казка складена відповідно до алгоритму, а її зміст та структура відповідають змісту проблеми дитини.

2. При груповій роботі важливо значну увагу приділити відбору дітей. Тобто має бути проведена діагностика, оскільки:

- існує ряд дитячих проблем, для вирішення яких групова робота малоефективна і навіть небажана на перших порах;
- необхідно підібрати оптимальний склад групи, де діти поєднувалися б за принципом доповнення, (тобто з альтернативним зразком поведінки).
- це дозволяє виявити коло проблем у дітей, що беруть участь в групі, і підібрати максимально «ефективні» казки та ігри.

3. Щоб правила роботи в групі дотримувалися, число їх повинно бути мінімальним.

4. Алгоритм проведення казкотерапії передбачає, що:

- ігри та казки, використовувані на першому підготовчому етапі, носять проблемний характер і не спрямовані відразу на вирішення серйозних проблем у дітей.

- на даному етапі важливо, щоб діти відчули себе комфортно в ігровій кімнаті, налагодили контакт один з одним, звикли до нової і незнайомій для них ситуації, засвоїли план проведення заняття і ритуальні моменти.

- мета основного етапу роботи – допомогти дитини в рішенні важких для нього ситуацій, проблем та подоланні небажаних рис характеру. На

цьому етапі використовуються різні ігри, такі як рольові, пов'язані з сюжетом казки, психотерапевтичні, направлені на дозвіл труднощів і проблем дітей, згуртування групи і усвідомлення групової підтримки і т.д.

- на заключному етапі може містити програвання важких ситуацій і способів їх вирішення, а також прослуховування казок з позитивно забарвленим прогнозом на майбутнє.

5. Важливо, щоб до проведення казкотерапії долучалися як соціальний педагог так і психолог. Їх функції відрізняються у роботі з дитиною. Соціальний педагог – головна особа, він активно приймає участь у процесі казкотерапії, задає теми занять. В свою чергу психолог - спостерігає за всіма змінами, що відбуваються з дитиною, уважно спостерігає за поведінкою дитини і інтерпретує її реакцію, будуючи подальшу роботу на основі цих спостережень.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипова, К. Тістопластика та казкотерапія: робота з учнями початкових класів [Текст] / К. Антипова // Психолог (Шкільний світ). – 2012. – № 13-14. – С. 5–8.
2. Аналитическое направление. Интерпретация сказок. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [URL:http://www.ahmerov.com/book\\_959\\_chapter\\_14\\_1\\_Analiticheskoe\\_napravlenie\\_Interpretaija\\_skazok.html](http://www.ahmerov.com/book_959_chapter_14_1_Analiticheskoe_napravlenie_Interpretaija_skazok.html)
3. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн [Електронний ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://grinvald.com/biblioteka/psihoterapiya/inoe/bern-e.-igry-v-kotorye-igrayut-lyudi.-lyudi-kotorye-igrayut-v-igry.html>
4. Бочарова В.Г., Филонов Г.М. Научный статус социальной педагогики и ее отношение к практике. – М.: АКАДЕМИЯ, 1994. – 255 с.
5. Бреусенко-Кузнецов А. Этюды по сказкотерапии / А. Бреусенко-Кузнецов. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [URL:http://www.dikoepole.org/numbers\\_journal.php?id\\_txt=637](http://www.dikoepole.org/numbers_journal.php?id_txt=637)
6. Бурчик, О. В. Групова казкотерапія в особистісно орієнтованому вихованні дітей [Текст] / О. В. Бурчик // Вісн. Житомир, держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 203–205.
7. Види соціальної терапії. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: [http://studme.com.ua/17190512/sotsiologiya/vidy\\_sotsialnoy\\_terapii.htm](http://studme.com.ua/17190512/sotsiologiya/vidy_sotsialnoy_terapii.htm)
8. Гагарін М. Критерії добору української народної казки для виховання морально-естетичних почуттів / М. Гагарін // Початкова школа. – 2006. – № 1. – С. 55-58.
9. «ДІТИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ». ПРОГРАМИ І МЕТОДИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ЦЕНТРИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ. [Електронний ресурс]. –

Режим доступа: [www.dismp.gov.ua](http://www.dismp.gov.ua) <https://dismp.gov.ua/downloads/diti-u-skladnikh-zhittyevikh-obstavinakh-programi-i-metodiki-socialno-psikhologichnoyi-reabilitaciyi-ta-adaptaciyi-ditej-yaki-perebuvayut-u-centri-socialno-psikhologichnoyi-reabilitaciyi>

10. Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643). [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1283>

11. Етика соціальної роботи. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2019/03/Ukrainian-Global-SW-statement-of-Ethical-Principles.pdf>

12. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://core.ac.uk/download/pdf/149239498.pdf&ved=2ahUKEwjRuIGSx-HpAhUmlIsKHQ7uBw0QFjAAegQIARAB&usg=AOvVaw0Rx04p6vVTKrKJWXVj0po7>

13. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://nubip.edu.ua/node/41011>

14. Єгорушкіна, К. Казкотерапія як інструмент психолога та педагога [Текст] / К. Єгорушкіна // Виховательметодист дошкільного закладу. – 2012. – № 2. – С. 4–9

15. Заключні рекомендації Комітету з прав дитини ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://postup.lg.ua/zaklyuchni-rekomendaciyi-komitetu-z-prav-ditini-oon>

16. Законодавство України. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>

17. Законодавство України; Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-%D0%BF>
18. Законодавство України. Про внесення змін до Закону України "Про соціальну роботу з дітьми та молоддю". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-17>
19. Законодавство України. Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-2013-%D0%BF>
20. Законодавство України. Про внесення змін до Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0209-17>
21. Законодавство України. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15>
22. Законодавство України. Про соціальні послуги. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
23. Зинкевич-Евстигеева Т. Практикум по сказкотерапии / Т. Зинкевич-Евстигеева, Т. Грабенко – СПб.: Питер, 2001. – 315 с.:
24. Ігнатенко К. В. Соціально-психологічні особливості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / К. В. Ігнатенко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 4 (215). – С. 54–62.
25. Казкотерапія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ru.osvita.ua/school/lessons\\_summary/psychology/38675/](http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/38675/)

26. Ліга360. Пояснювальна записка. [Електронний ресурс]. – Режим  
доступа:

[https://ips.ligazakon.net/document/view/gh1qm00a?an=3&ed=2015\\_01\\_27](https://ips.ligazakon.net/document/view/gh1qm00a?an=3&ed=2015_01_27)

27. Майбородюк, Н. Д. Казкотерапія у розвитку ціннісно-смиислової  
свідомості учнів початкової школи [Текст]: зб. наук. пр. / Н. Д. Майбородюк  
// Педагогіка вищ. та серед. шк. – 2010. – Вип. 28. – С. 136–141...

28. Музичук, О. О. Казка як засіб розвитку особистісних цінностей  
молодших школярів [Текст] / О. О. Музичук // Проблеми сучасної психології.  
– 2012. – № 17. – С. 317–327..

29. Методика роботи з казками. [Електронний ресурс]. – Режим  
доступа: <https://studfile.net/preview/5110961/page:3/>

30. Навчальні матеріали підручники онлайн. Технологія соціальної  
реабілітації та терапії. [Електронний ресурс]. – Режим доступа:  
[https://pidruchniki.com/73047/sotsiologiya/tehnologi\\_sotsialnoyi\\_reabilitatsiyi\\_terapiyi](https://pidruchniki.com/73047/sotsiologiya/tehnologi_sotsialnoyi_reabilitatsiyi_terapiyi)

31. Навчальні матеріали онлайн. Технологи соціальної реабілітації  
та терапії. [Електронний ресурс]. – Режим доступа:  
[https://pidruchniki.com/73047/sotsiologiya/tehnologi\\_sotsialnoyi\\_reabilitatsiyi\\_terapiyi](https://pidruchniki.com/73047/sotsiologiya/tehnologi_sotsialnoyi_reabilitatsiyi_terapiyi)

32. Організація Об'єднаних Націй Генеральна асамблея.  
[Електронний ресурс]. – Режим доступа:  
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2020/04/kerivni-princzipi-shhodo-alternativnogo-doglyadu-za-ditmi.pdf&ved=2ahUKEwinrKXlv-NpAhVql4sKHRn4Au8QFjAAegQIAxAB&usg=AOvVaw3eByrnLFa2L6zslAKJPY70>

33. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які  
опинились у СЖО. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: (с. 98)  
<http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Orhanizatsiya-sotsialnoyi-roboty-z-ditmy-ta-moloddyu-yaki-opinylys-u-SJO.pdf>



34. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 112)  
<http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Orhanizatsiya-sotsialnoyi-roboty-z-ditmy-ta-moloddyu-yaki-opinylys-u-SJO.pdf>
35. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 135)  
<http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Orhanizatsiya-sotsialnoyi-roboty-z-ditmy-ta-moloddyu-yaki-opinylys-u-SJO.pdf>
36. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 136)  
<http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Orhanizatsiya-sotsialnoyi-roboty-z-ditmy-ta-moloddyu-yaki-opinylys-u-SJO.pdf>
37. Організація соціальної роботи з дітьми та молоддю, які опинились у СЖО. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 141)  
<http://afew.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Orhanizatsiya-sotsialnoyi-roboty-z-ditmy-ta-moloddyu-yaki-opinylys-u-SJO.pdf>
38. Освіта. Психологія. Казкотерапія як дієвий засіб розвитку психічних властивостей молодших школярів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ru.osvita.ua/school/lessons\\_summary/psychology/38675/](http://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/38675/)
39. Пезешкян Н. Торговец и попугай. Восточные истории в позитивной психотерапии. – Владивосток: ЛАИНС, 2003. – 110 с..
40. Притчи, сказки, метафори в розвитку ребенка. – СПб.: Речь, 2006. – 296 с.
41. Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. Конституція України - Розділ II. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
42. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які

опинилися у складних життєвих обставинах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0471-08>

43. Прокопова О. Казка як ефективний засіб збагачення морального досвіду вчителів / О. Прокопова // Українська література в загальноосвітній школі. – 2006. – № 4. – С. 24–27.

44. Психодіагностика особистості у кризових життєвих обставинах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241343.pdf>

45. Розвиток дитини. Унікальні завдання для розумних дітей. Психологія.

46. Соціальна робота із вразливими сім'ями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf&ved=2ahUKEwiUqJiBv-NpAhW0tIsKHaw2AmgQFjAAegQIAhAB&usg=AOvVaw2xJTWith44Usx8\\_5Rt8b7L](https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf&ved=2ahUKEwiUqJiBv-NpAhW0tIsKHaw2AmgQFjAAegQIAhAB&usg=AOvVaw2xJTWith44Usx8_5Rt8b7L)

47. \_Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 61) <http://p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf>

48. \_Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 73) <http://p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf>

49. \_Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (с. 79) <http://p4ec.org.ua/upload/education/library/1513689511.pdf>

50. \_Соціальні терапії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfile.net/preview/4531788/>

51. \_Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ: Наук. світ, 2003. 233 с. *Психологічні методи*. Це:

тестування, що дає змогу встановити рівень розвитку у членів сім'ї необхідних знань, умінь, навичок, особистісних характеристик; психодрама, під час якої використовується рольова гра, що дозволяє створити умови для вираження індивідом почуттів, що пов'язані з важливими для нього проблемами; соціограма, що спрямована на аналіз відносин між різними групами людей; ігрова терапія, що передбачає залучення, перш за все дітей, до різноманітних ігрових ситуацій (розрізняють діагностичні, корекційні, розвивальні та творчі ігри).

52. Теорія соціальної роботи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://msn.khnu.km.ua/mod/resource/view.php?id=133141>

## ДОДАТКИ

### Додаток 1

#### КАЗКА ГАНСА КРІСТІАНА АНДЕРСЕНА - «ДИКІ ЛЕБЕДІ»

Давним-давно жив один король. У нього було одинадцять синів і одна донька Еліза.

Добре жилося дітям, але раптом сталося нещастя.

Мати їх померла, а король одружився на злій королеви, яка не злюбила бідних дітей.

Вона віддала Елізу на виховання в село якимось селянам, а принців перетворила на диких лебедів.

Елізе минуло п'ятнадцять років, і вона повернулася додому. Побачивши, яка вона гарненька, королева розгнівалася і зненавиділа пасербицю.

Зла мачуха намагалася своїм чаклунством зробити Елізу тупий і злонравних, але на чисту душею дівчину чаклунство не подіяло.

Тоді королева натерла Елізу соком волоського горіха, і дівчина стала коричневою і потворної. Ніхто не міг впізнати її – і Еліза пішла з палацу.

У лісі вона задрімала і всю ніч снилися Елізе брати: «Всі вони знову були дітьми, грали разом, писали грифелями на золотих дошках і розглядали чудесного книжку з картинками, яка коштувала півкоролівства».

Скупавшись у струмку, Еліза знову повернула собі свою красу.

Зустрічна старенька сказала їй, що бачила на річці одинадцять лебедів у золотих коронах. Серце підказало Елізі, що це її брати.

І справді, ввечері прилетіли лебеді – і перетворилися в принців!

Ми, браття, – сказав найстарший, – літаємо у вигляді диких лебедів від сходу до самого заходу. Коли ж сонце заходить, ми знову приймаємо людський образ. Тому до часу заходу сонця ми завжди повинні мати під ногами тверду землю. Живемо ж ми далекодалеко за морем. Туди доводиться перелітати через все море, посеред якого стирчить невеликий самотній стрімчак, на якому ми абияк і можемо відпочити, тісно притулившись один до одного. Лише раз на рік дозволено нам прилітати на батьківщину – всього на одинадцять днів.

Візьміть мене з собою! – Попросила Еліза.

У сітці з гнучкого лозняка понесли її брати-лебеді по повітрю. Страшною була ночівля в бурю на крихітному острові – “не більше голови тюленя».

Живучи в чудовій країні, Еліза все міркувала про те, як їй чар своїх братів.

Одного разу уві сні з’явилася Елізе фея Фата-Моргана. Вона сказала, що якщо своїми ніжними руками дівчина нарве пекучої кропиви, розімне її босими ногами, зробить з отриманого волокна довгі нитки і сплете з них одинадцять сорочок, які потрібно накинути на лебедів, чаклунство зникне. Причому поки не закінчиться робота, принцеса не повинна говорити ні слова. Інакше брати помруть!

Еліза взялася за роботу. Пухирі від опіків схоплювалися на її руках, але молодший брат омивав її руки сльозами і там, куди падала сльозинка, зникали пухирі, вщухала біль.

Працювала Еліза в печері. Молодий і красивий король тієї країни випадково під час полювання побачив «німу» дівчину в печері і забрав з собою. Елізе вдалося захопити запасеної волокно і одну готову сорочку.

Король проголосив її своєю нареченою, «хоча архієпископ і похитував головою, нашіптуючи королю, що лісова красуня, мабуть, відьма, що вона відвела їм усім очі і зачарувала серце короля».

Після весілля ночами юна королева тихенько йшла зі спальні в свою потаємну кімнатку, схожу на печеру, і плела там одну кропив’яну сорочку за одною, але, коли почала вже за сьому, у неї закінчилося все волокно.

Потрібно було йти на кладовищі за новим запасом. Дівчину підстеріг архієпископ і подумав: «Хто може вночі бродити по кладовищу? Тільки відьма!»

Еліза не могла виправдатися – їй заборонено було говорити. Швидко йшла робота, бракувало всього однієї сорочки.

Церковники засудили Елізу до спалення.

«Народ валом повалив за місто подивитися, як будуть палити відьму. Жалюгідна шкапа везла віз, в якій сиділа Еліза ...»

Навіть по дорозі до місця страти не випускала вона з рук розпочатої роботи. Десять сорочок лежали біля її ніг, одинадцятого вона плела.

І ось прилетіли одинадцять білих лебедів, сіли по краях вози і шумно заплескали своїми могутніми крилами.

– Це знамення небесне! Вона невинна, – шепотілися люди.

Кат схопив Елізу за руку. Вона поспішно накинула на лебедів одинадцять сорочок, і ... перед нею встали одинадцять красенів-принців, тільки у наймолодшого не вистачало однієї руки, замість неї було лебедине крило. Адже Еліза не встигла закінчити останню сорочку, в ній бракувало одного рукава.

Еліза змогла говорити – і розповіла все як було. Дрова в дровітні, приготовленої для багаття, зацвіли білими трояндами.

І зажили брати, Еліза і її чоловік-король без бід і печалей.

Розказування казки.

У одного короля було одинадцять синів і одна донька. Мачуха дівчинку прибрала подалі з палацу, а хлопчиків перетворила в лебедів. Дівчинка скоро стала писаною красунею, і лиходійка захотіла перетворити Елізу в потвору за допомогою жаб. Але чаклунство не подіяло.

Одна старенька розповіла дівчині, куди прилітають лебеді-брати. Елізу вони звідти забрали в кошику. Дівчина вирішила врятувати братів і сплести їм сорочки з кропиви. Її помітив король і взяв заміж. Але злі язики донесли королю, що Еліза - чаклунка. Брати ні в чому не змогли переконати короля.

Вранці дружину короля повезли на страту, і вона зуміла кропив'яні сорочки накинути на лебедей-братів. Еліза втратила свідомість, а вогнище, приготований для страти перетворився на величезний кущ червоних троянд, серед яких була одна біла. Її король поклав дівчині на груди.

Еліза прокинулася і була абсолютно щаслива.

### Творча вправа «Допиши казку»

Вправу можна виконувати як індивідуально, так і групами. Кожній групі дається зачин казки, а її завданням буде - дописати казку, але за таких умов: щоб було неменше п'яти речень, розповідь має бути логічною, а кінець казки - щасливий...

#### Зачини казок

1. В одного Короля було троє дочок. Старші дочки були красиві, щасливі, їх дуже любив батько. А молодша не була красунею, і ні в чому їй не щастило. Батько не приділяв їй уваги, й вона почувалася дуже самотньою. Але якось...

2. Жила собі Канцелярська Кнопка. Вона потрапила в руки злого хлопчиськові, що використовував її для своїх жартів: підкладав товаришам на стільці й, коли вони, присівши, схоплювалися як ужалені, голосно реготав» Кнопці її роль дуже не подобалася. І якось:..

3. У родині Левів народилося Левеня. Тато з мамою його дуже любили та оберегали від усіх негараздів, труднощів і небезпек. Вони продовжували це робити й тоді, коли Левеня виросло й стало Левом...

4. Якось маленький Жайворонок випав із гнізда і впав у болото. «Де я?» - запитав він у Жаби. «В найчарівнішому місці - в болоті, - сказала вона. – Ти розкошуватимеш тут усе своє життя!» Жайворонок повірив хоча йому часом так хотілося в небо...

Казки зачитуються та аналізуються.



Інсценізація казки «Ріпка»

Автор. Посадив на городі дід ріпку. Виросла ріпка велика-превелика. Настала холодна осінь, а ріпка проситься:

- Ой, дідусю білобровий

Занеси мене в комору.

Автор. Став дід ріпку із землі тягти. Тягне-потягне, витягти не може.

Покликав він на поміч бабусю.

Дід: - Ей, бабусю, не сиди.

Ріпку вирвати допоможи.

Автор. Тягнуть-потягнуть, витягти не можуть.

Кличе бабуса свою онучку.

Баба: - Внученько, рідненька,

Допоможи нам з ріпкою справитись, серденько.

Тягнуть знову, а ріпка міцно в землі сидить.

Автор. Кличе внучка свою. собачку Жучку:

Внучка: - Жучко, де ти, приєднайся.

Ріпку вирвати постараймося!

І знову витягнуть не можуть.

Автор. Кличе Жучка Кицю:

Жучка: - Кицю любя, веселенька.

Злазь зі припічка тепленького.

Рукавички одягли.

Ріпку вирвати поможи.

Автор. Тягнуть руками, спираються ногами, промучалися весь день, а ріпка сидить, як пень.

Киця. Що ж, прийдеться кликати мишку Сіроманку, нашу вихованку.

З'являється Мишка.

Мишка: Щоб справитись з ріпкою скоренько

Давайте зробимо вправи гарненько

Будемо гантелі піднімати

Та м'язи міцні качати.

Раз і два і, Вліво, вправо

Вийде діло в нас на славу.

Ще раз разом усі.

Стали, потягнули!

Витягли ріпку!

### Гра-розминка «Гуффі»

Гуффі - чарівна істота, яка весь час мовчить. Перед початком гри психолог потайки від інших призначає Гуффі. Учасники гри ходять із заплющеними очима. При зустрічі з іншими, не розплющуючи очей, питає: «Ти Гуффі?» Якщо ця дитина - не Гуффі, вона відповідає: «Ні». Ви продовжуєте рухатися далі. Якщо мовчить - то ви зустріли Чарівного Гуффі і теж перетворилися на чарівну істоту, яка мовчить. Гра триває доти, поки ми всі не стануть чарівними істотами Гуффі.

Гра створює позитивний настрій в колективі.

## МЕДИТАТИВНА КАЗКА «ЧАРІВНИК»

(автор Т.Зінкевич-Євстигнєєва)

Давним-давно це було. Жив на світі чарівник. Був він красивим і добрим. Важко сказати, скільки йому було років. У нього так блищали очі, що багато хто думав: «Він ще молодий». Але, поглянувши на його сиву бороду й волосся, говорили: «Він мудрий і літній чоловік». Цей чарівник умів робити те, що не вміли інші. Він розмовляв із деревами й квітами, тваринами й рибами. Він умів лікувати не тільки людей, але й тварин і рослин. Він знав, коли піде дощ чи сніг, коли буде спека чи вітер.

Багато людей приходили до нього за порадами. Ніхто не знав, звідки він прийшов, але говорили, що раніше він був звичайною людиною, таким, як усі.

Минали роки, а чарівник жив серед людей, і вони почували себе в безпеці поряд із ним.

Одного разу чарівник сказав: «Я дуже довго жив серед вас, настав час мені відправлятися в дорогу».

«Навіщо ти покидаєш нас, — відговорювали його люди, нам буде важко жити без тебе, без захисту й підтримки. Передай нам хоча б частинку своєї мудрості.»

«Погляньте навколо, — сказав чарівник, ви живете в прекрасному світі. Кожний день ви можете спостерігати, як встає й заходить сонце, як шумить вітер, як блищать краплинки роси, як потріскують поліна у вогнищі. Давайте на хвилинку затихнемо й прислухаємося. Все, що нас оточує - живе в своєму ритмі. Свій ритм має й кожен із нас.»

Люди завмерли, закрили очі й почули, як дихає свіжо-виорана земля — рівно й спокійно; як шумить вітер - то сильніше, то повільно й лагідно. І головне, кожна людина відчула свій ритм: спокійне биття серця, вільне дихання... І раптом людей охопило відчуття, що з ними відбувається щось незвичайне.

«Щось казкове й чарівне знаходиться всередині нас», - здивовано сказали вони чарівникові.

«Здається, ви відкрили найбільшу мою таємницю, — посміхнувся чарівник, — адже чари - це вміння слухати й відчувати ритм, природи, всього, що нас оточує, жити у відповідності а ним. Треба тільки вміти прислухатися до себе, почути свій ритм і розбудити всередині себе Творця. Ось тоді й почнуться чудеса».

«Як же нам навчитися користуватися чарами?» — запитав дехто.

«Наприклад, можна уявити себе здоровим і щасливим, не дозволяти сумним думкам отруювати ваше життя. Через деякий час образ здоров'я й щастя поселяться всередині вас, і ви почнете змінюватися.

Можна прислухатися й почути внутрішній ритм іншої людини, знайти спільне з вашим ритмом, і тоді кожний новий день буде приносити вам радість взаєморозуміння.

Можна навчитися бачити в кожній події урок для себе, тоді на зміну тривогам і хвилюванням прийде спокій і ясність».

Сказавши це чарівник відправився у дорогу. А люди залишилися, вони добре запам'ятали його слова. Жили, прислухаючись до свого внутрішнього ритму, й дуже скоро в них проснувся Творець. Спокійно і з любов'ю вони зустрічали кожний день, дарували іншим тепло й радість.

І зараз, якщо ми прикладемо руку до грудей, то почуємо спокійне биття свого серця, відчуємо ритм дихання... І Творець, який живе всередині кожного з нас, нагадає про себе теплою хвилиною радості...